

F.Q.Əhmədov
baş müəllim, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
M.M.Məmmədli
magistrant, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
memmedlimesud33@gmail.com

Məqalə redaksiyaya daxil olub 31.01.2026

The article was received by editorial board on 31.01.2026

Статья принята к печати 31.01.2026

YAŞIL İDARƏETMƏNİN MAHİYYƏTİ, FORMALARI VƏ ONU ŞƏRTLƏNDİRƏN ƏSAS SƏBƏBLƏR

Xülasə

Müasir global iqtisadi inkişaf modeli təbii ehtiyatların intensiv istismarı və ekoloji sistemlərin sürətlə degradasiyası ilə müşayiət olunur. OECD və beynəlxalq təşkilatların proqnozları göstərir ki, mövcud istehsal və istehlak tendensiyaları dəyişməzsə, 2050-ci ilə qədər biosferin mühüm hissəsi geri dönməz şəkildə məhv olacaq. Bu şəraitdə yaşıl iqtisadiyyat və onun tətbiq mexanizmi olan yaşıl idarəetmə dayanıqlı inkişafın alternativ konsepsiyası kimi formalaşmışdır. Yaşıl iqtisadiyyat iqtisadi artımı təbii kapitalın qorunması ilə uzlaşdırmağı hədəfləyir və resurs səmərəliliyi, aşağı karbon emissiyası, dövrəvi iqtisadiyyat kimi prinsiplərə əsaslanır. Yaşıl idarəetmə isə dövlət, biznes və vətəndaş cəmiyyətinin koordinasiya fəaliyyətini təmin edən institusional çərçivə kimi çıxış edir. Məqalədə Avropa Yaşıl Müqaviləsinin məqsədləri və onun global yaşıl transformasiyadakı rolu təhlil edilir. Müqavilənin 2050-ci ilə qədər iqlim neytrallığı hədəfi, emissiyaların azaldılması, biomüxtəlifliyin qorunması, resurslardan səmərəli istifadə və sosial ədalətli keçid kimi strateji istiqamətləri geniş şəkildə şərh olunur. Xüsusilə CBAM mexanizminin 2026-cı ildən tətbiqi neft-qaz ixracatçısı olan Azərbaycan üçün yeni iqtisadi çağırışlar və transformasiya ehtiyacları yaradır. Məqalə göstərir ki, yaşıl idarəetmə yalnız ekoloji siyasət deyil, həm də iqtisadi diversifikasiya, enerji təhlükəsizliyi, sosial rifah və rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün zəruri olan kompleks idarəetmə modelidir.

Açar sözlər: yaşıl iqtisadiyyat, yaşıl idarəetmə, Avropa Yaşıl Müqaviləsi, iqlim neytrallığı, dövrəvi iqtisadiyyat, resurs səmərəliliyi, CBAM, ekoloji siyasət, dayanıqlı inkişaf, enerji transformasiyası, Azərbaycan iqtisadiyyatı.

GİRİŞ

Müasir dünyada iqtisadi artım ənənəvi olaraq ətraf mühitin ciddi degradasiyası ilə müşayiət olunur. Təbii ehtiyatların sürətlə tükənməsi, biosfer balansının pozulması və iqlim dəyişikliyi gələcək nəsillərin inkişaf imkanlarını məhdudlaşdırır. OECD-nin proqnozlarına əsasən, mövcud istehsal və istehlak modeli dəyişməzsə, 2050-ci ilə qədər Yer kürəsinin flora və faunası 61–72 faiz itiriləcək, 7,5 milyon kvadrat kilometr təbii ərazi isə geri dönməz şəkildə məhv olacaq (OECD/IEA, 2025).

Belə şəraitdə “yaşıl iqtisadiyyat” və onun idarəetmə mexanizmi olan “yaşıl idarəetmə” global iqtisadi inkişafın yeni paradigmasına çevrilmişdir. BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) yaşıl iqtisadiyyatı insan rifahını və sosial ədaləti artıran, eyni zamanda ətraf mühit risklərini və ekoloji çatışmazlığı əhəmiyyətli dərəcədə azaldan iqtisadi sistem kimi tərif edir (UNEP, 2025). Bu model iqtisadiyyatı təbiətin ayrılmaz hissəsi və ondan asılı komponent kimi qəbul edir, təbii kapitalın qorunmasını və artırılmasını prioritet hesab edir.

1. Yaşıl idarəetmənin nəzəri əsasları və modelləri

Yaşıl idarəetmənin nəzəri əsasları 1990-cı illərdən bəri inkişaf edən bir sıra idarəetmə, iqtisadiyyat və ekologiya nəzəriyyələrinin sintezindən yaranmışdır. Bu gün yaşıl idarəetmənin ən çox istinad edilən beş nəzəri çərçivəsi aşağıdakılardır:

1.1. Ekoloji modernləşmə nəzəriyyəsi (Ecological Modernization Theory)

Ekoloji modernləşmə nəzəriyyəsi (Ecological Modernization Theory) ilk dəfə 1980-ci illərdə alman sosioloqu Joseph Huber tərəfindən təklif edilmiş, sonradan Martin Jänicke, Arthur P.J. Mol və Gert Spaargaren tərəfindən geniş şəkildə inkişaf etdirilmişdir (York və d., 2010). Nəzəriyyənin əsas tezisindən irəli gəlir ki, ekoloji problemlər iqtisadi inkişafı ziddiyyət təşkil etmir; əksinə, texnoloji innovasiya, bazar mexanizmlərkətli mexanizmləri və müasir institusional qurğular vasitəsilə həm ekoloji, həm də iqtisadi məqsədlər eyni vaxtda və bir-birini gücləndirici şəkildə reallaşdırıla bilər.

Nəzəriyyədə “zəif” və “güclü” ekoloji modernləşmə arasında aydın fərq qoyulur. Zəif ekoloji modernləşmə əsasən texnoloji həllərə – daha təmiz istehsal prosesləri, enerjiyə qənaət edən avadanlıqlar, effektiv filtr sistemləri və əlavə təmizləyici qurğulara əsaslanır. Güclü ekoloji modernləşmə isə texnoloji dəyişikliklərdən kənara çıxaraq institusional və mədəni transformasiyanı, dövlət-biznes-vətəndaş cəmiyyəti arasında sıx dialoqu, istehlak vərdişlərinin kökündən dəyişdirilməsini, həyat tərzinin və dəyər sisteminin yaşıllaşdırılmasını tələb edir.

Avropa Yaşıl Müqaviləsi məhz güclü ekoloji modernləşmə modelinə əsaslanır: o, təkcə texnoloji keçidi deyil, həm də iqtisadiyyatın, enerji sisteminin, nəqliyyatın, kənd təsərrüfatının və maliyyə sektorunun tam institusional yenidən qurulmasını, eləcə də sosial ədalətli keçid mexanizmlərini özündə birləşdirən kompleks transformasiya proqramıdır.

Avropa Yaşıl Müqaviləsi məhz güclü ekoloji modernləşmə modelinə əsaslanır.

1.2. Çoxsəviyyəli idarəetmə modeli (Multi-Level Governance, MLG)

Çoxsəviyyəli idarəetmə modeli (Multi-Level Governance, MLG) ilk dəfə 1996-cı ildə Gary Marks və Liesbet Hooghe tərəfindən Avropa İttifaqının qərarqəbuletmə proseslərini izah etmək üçün işlənib hazırlanmışdır (Hooghe və d., 2010). Sonradan bu model iqlim dəyişikliyi, enerji keçidi və yaşıl idarəetmə sahələrində ən çox istifadə olunan nəzəri çərçivələrdən birinə çevrilmişdir.

Model ənənəvi olaraq üç əsas səviyyəni ayırd edir: supranasional səviyyə (Avropa İttifaqı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Paris İqlim Sazişi kimi beynəlxalq rejimlər), milli dövlət səviyyəsi və regional-yerli idarəetmə orqanları səviyyəsi. Lakin yaşıl idarəetmə kontekstində bu üçlüyə dördüncü, qeyri-rəsmi, lakin getdikcə daha böyük güc qazanan səviyyə əlavə olunur: transmilli şirkətlər, beynəlxalq QHT-lər, şəhər şəbəkələri (məsələn, C40 Cities Climate Leadership Group, ICLEI), elmi-konsaltinq qurumları və maliyyə institutları. Bu aktorlar çox vaxt milli hökumətləri yan keçərək birbaşa yerli idarəetmə orqanları və ya özəl sektorla əməkdaşlıq edir və beləliklə, idarəetmənin “şaqlı” deyil, “şəbəkəvi” xarakter almasına səbəb olurlar.

Yaşıl idarəetmədə çoxsəviyyəli modelin ən bariz nümunəsi Avropa Yaşıl Müqaviləsi və onun CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism) mexanizmidir (Zhong və Pei, 2024). Burada supranasional səviyyə (Avropa Komissiyası) karbon qiymətləndirməsi qaydalarını müəyyənləşdirir, milli hökumətlər bu qaydaları öz qanunvericiliyinə inteqrasiya etməyə məcbur olur, yerli və regional hakimiyyət orqanları isə konkret layihələri icra edir. Eyni zamanda transmilli şirkətlər (məsələn, BP, TotalEnergies) və maliyyə institutları (EBRD, EIB) öz yaşıl taksonomiyalarını və hesabat standartlarını tətbiq edərək prosesə müstəqil təsir göstərirlər.

Azərbaycan üçün bu model xüsusilə aktualdır, çünki ölkə eyni anda bir neçə səviyyədə təzyiqlə üzləşir: supranasional səviyyədə CBAM və Paris Sazişi öhdəlikləri, milli səviyyədə “Azərbaycan 2030” Milli Prioritetləri və Qarabağın yaşıl enerji zonası statusu, regional səviyyədə isə Xəzər dənizinin ekoloji problemləri və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunun bərpa layihələri. Ən vacib sual bundan ibarətdir ki, CBAM kimi supranasional mexanizmlər milli enerji və ixrac siyasətini nə dərəcədə məcbur edə bilər və Azərbaycan bu şəbəkəvi idarəetmə

sistemində passiv qayda qəbul edən deyil, aktiv qayda formalaşdıran aktora çevrilə bilərmə? Modelin verdiyi cavab aydındır: çoxsəviyyəli idarəetmədə güc yalnız mərkəzi dövlətdə deyil, bütün səviyyələrdə koordinasiya və strateji əməkdaşlıq qura bilən aktorlarda cəmləşir.

1.3. Üçlü spiral modeli (Triple Helix (Universitet – Sənaye – Dövlət))

Üçlü spiral modeli (Triple Helix: Universitet – Sənaye – Dövlət) 1995-ci ildə Henry Etzkowitz və Loet Leydesdorff tərəfindən innovasiya sistemlərinin izahı üçün təklif edilmiş və qısa müddətdə bilik iqtisadiyyatının əsas nəzəri çərçivələrindən birinə çevrilmişdir (Leydesdorff, və Etzkowitz, 1998). Modelə görə müasir innovasiyalar artıq tək bir institutun (dövlətin və ya şirkətin) deyil, üç əsas aktoru – universitetlərin (bilik istehsalı), sənaye müəssisələrinin (praktik tətbiq) və dövlətin (qayda və maliyyə dəstəyi) sıx qarşılıqlı əlaqəsi nəticəsində yaranır. Hər üç tərəf bir-birinin rolunu qismən öhdəsinə götürür: universitetlər startap yaradır, şirkətlər tədqiqat aparır, dövlət isə riskli layihələrə investisiya qoyur.

Yaşıl keçid dövründə modelə dördüncü spiral əlavə edilmişdir (Quadruple Helix): vətəndaş cəmiyyəti, QHT-lər, sosial hərəkətlər və bəzən birbaşa “ətraf mühit” özü də aktor kimi qəbul edilir. Beləliklə, yaşıl innovasiyalar yalnız texniki-iqtisadi deyil, həm də sosial və ekoloji cəhətdən qəbul edilən olmalıdır. Beşinci spiral (Quintuple Helix) isə daha radikal yanaşmada təbii mühiti və gələcək nəsilləri ayrıca aktor kimi nəzərdən keçirir.

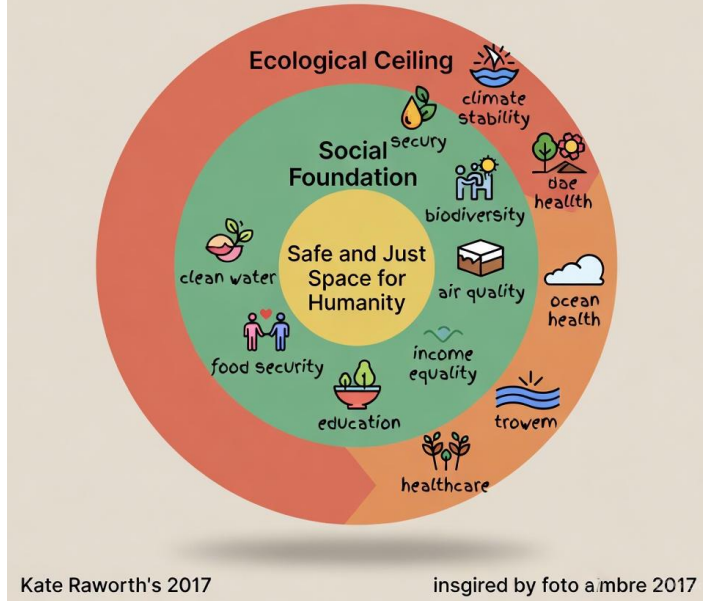
Azərbaycan kontekstində üçlü/dördlü spiral modeli hələ tam formalaşmasa da, bir sıra uğurlu başlanğıclar mövcuddur. Məsələn, Xəzər Universiteti, BP Azərbaycan və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin birgə həyata keçirməyi planlaşdırdığı “Yaşıl Texnologiyalar və Dayanıqlı İnkişaf Mərkəzi” layihəsi klassik üçlü spiralə tam uyğundur: universitet tədqiqat və kadr hazırlığı, BP maliyyə və sənaye təcrübəsi, dövlət isə normativ-hüquqi baza və torpaq/obyekt təmin edir. Eyni şəkildə ADA Universitetinin “Yaşıl Enerji” magistr proqramı, SOCAR-ın karbon tutma (CCS) pilot layihələri və “Azərbaycan Respublikasında Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Tədqiqat Mərkəzi”nin yaradılması planları da bu modelin praktik təzahürləridir.

Lakin ölkədə hələ dördüncü spiralın (vətəndaş cəmiyyəti) zəif inkişaf etdiyi müşahidə olunur: ekoloji QHT-lər və yerli icmaların belə layihələrdə iştirakı çox məhduddur. Bu isə yaşıl texnologiyaların sosial qəbul edilməsini ləngidir və uzunmüddətli dayanıqlığı risk altına atır. Buna görə də Azərbaycan üçün ən optimal strategiya üçlü spirali dördüncü və hətta beşinci spiral ilə genişləndirmək, yəni ekoloji təşkilatları, yerli icmaları və gəncləri prosesə aktiv şəkildə cəlb etməkdir. Yalnız bu halda yaşıl innovasiyalar texniki uğur deyil, həm də cəmiyyət tərəfindən dəstəklənən və davamlı transformasiyaya çevrilə bilər.

1.4. Donut iqtisadiyyatı (Doughnut Economics) – Kate Raworth (2017)

Donut iqtisadiyyatı (Doughnut Economics) 2017-ci ildə Oksford iqtisadçısı Kate Raworth tərəfindən təqdim edilmiş və qısa müddətdə XXI əsrin ən təsirli iqtisadi nəzəriyyələrindən birinə çevrilmişdir (Raworth, 2018). Model öz adını vizual formasından alır: donut (ponçik) şəklində iki konsentrik dairədən ibarətdir (Şəkil 1).

Doughnut Economics

Mənbə: Raworth, 2018

Daxili dairə sosial fundamenti təmsil edir. Buraya BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərindən ilhamlanaraq müəyyən edilmiş 11 (bəzi versiyalarda 12) əsas insan ehtiyacı daxildir: qida, təmiz su, səhiyyə, təhsil, gəlir və iş, enerjiyə çıxış, gender bərabərliyi, sosial bərabərlik, siyasi səs, sülh və ədalət, şəbəkələrə çıxış. Bu dairənin içərisinə düşmək o deməkdir ki, əhali bu əsas ehtiyaclardan məhrumdur və “sosial çatışmazlıq” yaranır.

Xarici dairə isə ekoloji tavanı göstərir. O, Johan Rockström, Will Steffen və komandasının 2009-cu ildə təqdim etdiyi, 2015-ci ildə yenilənmiş 9 planetar sərhədi (planetary boundaries) əks etdirir: iqlim dəyişikliyi, okean turşulaşması, stratosfer ozonunun dağılması, bioloji müxtəlifliyin itirilməsi, şirin su istifadəsi, torpaq istifadəsinin dəyişməsi, kimyəvi çirklənmə, atmosfer aerozolları və azot-fosfor dövrünün pozulması. Bu dairədən kənara çıxmaq planetin dayanıqlığını təhlükə altına atır və “ekoloji həddən artıq yüklənmə” yaradır.

İki dairə arasındakı halqa şəklindəki sahə isə “insanlığın təhlükəsiz və ədalətli fəzası” adlanır. Yaşıl idarəetmənin əsas vəzifəsi məhz iqtisadi fəaliyyəti bu halqanın içərisində saxlamaq, yəni həm sosial ədaləti təmin etmək, həm də planetar sərhədləri aşmamaqdır.

Model artıq praktikada uğurla tətbiq olunur. 2020-ci ilin aprelində Amsterdam dünyada ilk dəfə olaraq Donut iqtisadiyyatını rəsmi şəhər strategiyasına çevirən paytaxt olmuşdur. Ardınca Brüssel (2021), Kopenhagen, Nanaimo (Kanada), Portland (ABŞ), Dunedin (Yeni Zelandiya) və bir sıra digər şəhərlər bu modeli qəbul etmişdir. Amsterdamın təcrübəsində bütün yeni layihələr (mənzil tikintisi, nəqliyyat, dövrəvi iqtisadiyyat) donut çərçivəsində qiymətləndirilir və yalnız həm sosial, həm də ekoloji tələblərə cavab verənlər təsdiq olunur.

Azərbaycan üçün Donut iqtisadiyyatı xüsusilə aktualdır, çünki ölkə eyni vaxtda iki problem yaşayır: daxili dairədə hələ də regional bərabərsizlik, yoxsulluq və gender uçurumu mövcuddur, xarici dairədə isə neft-qaz iqtisadiyyatının yaratdığı karbon emissiyaları və Xəzər dənizinin çirklənməsi kimi ekoloji həddən artıq yüklənmə var. Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun bərpa prosesinde Donut modelinin tətbiqi (məsələn, Ağdam və ya Füzuli üçün “donut şəhər” planlaşdırması) Azərbaycana dünyada ilk “donut region” nümunəsi yaratmaq imkanı verə bilər. Bu, həm sosial ədalətli bərpa, həm də sıfır karbonlu infrastruktur qurmaqla birgə həyata keçirilərsə, ölkənin qlobal yaşıl transformasiya liderlərindən birinə çevrilməsinə real zəmin yaradır.

1.5. Dayanıqlı inkişaf idarəetməsi çərçivəsində “Governance for Sustainable Development”

Dayanıqlı inkişaf idarəetməsi çərçivəsində “Governance for Sustainable Development” anlayışı 2015-ci ildə BMT Baş Assambleyası tərəfindən qəbul edilmiş 2030 Gündəliyi və 17 Dayanıqlı İnkişaf Məqsədi (DİM) ilə birbaşa bağlıdır (Güney, 2017). BMT və OECD bu gündəliyin uğurla həyata keçirilməsi üçün 2016–2020-ci illər ərzində birgə işləyərək beş əsas idarəetmə prinsipini müəyyənləşdirmişdir. Bu prinsiplər artıq dünyanın əksər ölkələrinin milli strategiyalarında rəhbər tutulur.

1. Bütünlük prinsipi (whole-of-government approach)

Bütün dövlət qurumlarının horizontaldır və şaquli şəkildə əlaqələndirilməsini tələb edir. DİM-lər arasındakı “silo” (bağlı qutu) yanaşması aradan qaldırılır, nazirliklər birgə məqsədlər üçün məsuliyyət daşıyır.

2. Bütün cəmiyyət yanaşması (whole-of-society approach)

Siyasətin hazırlanması və icrasında yalnız dövlət deyil, özəl sektor, vətəndaş cəmiyyəti, akademik dairələr, gənclər və yerli icmalar da iştirak edir. Bu, əsl mənada çoxaktorlu idarəetmə deməkdir.

3. Uzunmüddətli düşüncə prinsipi

Qərarlar qısa müddətli seçki dövrü ilə deyil, 2030, 2050 və hətta 2100-cü il horizontu ilə qəbul edilir. Gələcək nəsillərin hüquqları cari siyasətin mərkəzində dayanır.

4. Risk və qeyri-müəyyənliyin idarə edilməsi İqlim dəyişikliyi, texnoloji sıçrayışlar, geosiyasi dəyişikliklər kimi qeyri-müəyyənliklərə qarşı çevik və adaptiv idarəetmə mexanizmləri qurulur.

5. Şəffaflıq və hesabatlılıq prinsipi Bütün proseslər açıq şəkildə monitorinq edilir, göstəricilər ictimaiyyətə təqdim olunur və müstəqil audit mexanizmləri işləyir.

Azərbaycanda bu prinsiplər rəsmi olaraq 2021-ci ildə qəbul edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində öz əksini tapmışdır. Sənədin 5 əsas prioritetindən üçü (“dayanıqlı artan rəqabətli iqtisadiyyat”, “təmiz ətraf mühit və yaşıl artım ölkəsi”, “dövlət və insan kapitalının inkişafı”) birbaşa DİM-lərlə uzlaşdırılmışdır. 2022-ci ildə yaradılmış Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Əlaqələndirmə Şurası məhz whole-of-government və whole-of-society prinsiplərinə əsasən fəaliyyət göstərir və Şuranın tərkibində 20-dən çox nazirlik, özəl sektor və QHT nümayəndələri var.

Lakin praktik tətbiqdə hələ də boşluqlar qalır:

- Uzunmüddətli düşüncə hələ də neft gəlirlərinin idarə edilməsində dominant deyil;
- Vətəndaş cəmiyyətinin iştirakı formal xarakter daşıyır;
- Risk idarəetməsi daha çox təbii fəlakətlərə yönəlib, iqlim və enerji keçidi riskləri isə yetərincə modelləşdirilmir.

Buna baxmayaraq, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun “yaşıl enerji zonası” elan edilməsi və 2030-cu ilə qədər bərpa olunan enerji payının 30%-ə çatdırılması hədəfi bu beş prinsipin real tətbiqi üçün unikal imkan yaradır. Əgər bu regionda bütün qərarlar məhz Governance for Sustainable Development çərçivəsində qəbul olunarsa, Azərbaycan postsovet məkanında bu modeli ən uğurla tətbiq edən ölkələrdən biri ola bilər.

Cədvəl 1-də Yaşıl idarəetmənin əsas nəzəri modellərinin müqayisəsi təqdim edilir.

Cədvəl 1

Yaşıl idarəetmənin əsas nəzəri modellərinin müqayisəsi

Nəzəriyyə / Model	Əsas müəlliflər	Əsas tezis	Ən uğurlu tətbiq nümunələri	Azərbaycana tətbiq potensialı
Ekoloji modernləşmə	Huber, Mol, Jänicke	Texnoloji innovasiya və bazar mexanizmləri	Almaniya (Energiewende), ilə Danimarka (külək	Yüksək – ölkədə iri sənaye müəssisələri və sektorunun

Nəzəriyyə / Model	Əsas müəlliflər	Əsas tezis	Ən uğurlu tətbiq nümunələri	Azərbaycana tətbiq potensialı
		ekoloji problemlərin iqtisadi inkişafı ləngitmədən həll edilməsi	enerjisi liderliyi)	modernləşdirilməsi üçün ən uyğun model
Çoxsəviyyəli idarəetmə (MLG)	Marks, Hooghe	İdarəetmə qərarlarının supranasional, milli, regional və qeyri-rəsmi aktorlar arasında paylaşıldığı şəbəkəvi sistem	Avropa İttifaqı, Paris İqlim Sazişi	Orta-yüksək – CBAM və digər Aİ mexanizmləri milli siyasəti birbaşa təsir altına alır
Üçlü/Dördlü spiral	Etzkowitz, Leydesdorff	Universitet-sənaye-dövlət (və vətəndaş cəmiyyəti) arasında sıx qarşılıqlı əlaqə ilə innovasiya yaradılması	Finlandiya, Sinqapur	Orta – universitet-sənaye əlaqələri inkişaf etməkdədir, lakin vətəndaş cəmiyyəti hələ zəifdir
Donut iqtisadiyyatı	Kate Raworth	İqtisadi fəaliyyətin sosial fundament ilə ekoloji tavan arasında saxlanması	Amsterdam, Brüssel, Kopenhagen, Nanaimo	Orta – yeni nəsil planlaşdırma və Qarabağ bərpası üçün potensialı çox yüksəkdir
2030 Gündəliyi çərçivəsi (Governance for Sustainable Development)	BMT, OECD	17 Dayanıqlı İnkişaf Məqsədinin bütünlük və bütün cəmiyyət yanaşması ilə milli səviyyədə koordinasiyası	Kosta Rika, Finlandiya	Yüksək – “Azərbaycan 2030: Milli Prioritetlər” sənədi artıq bu çərçivəyə tam uyğundur və hüquqi baza mövcuddur

Mənbə: Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəldən görünür ki, Azərbaycan üçün ən yüksək tətbiq potensialına malik olan iki model ekoloji modernləşmə və 2030 Gündəliyi çərçivəsidir. Birincisi sənaye və enerji sektorunun texnoloji yenilənməsinə, ikincisi isə dövlət institutlarının artıq qəbul etdiyi öhdəliklərə əsaslanır. Digər üç model isə tamamlayıcı xarakter daşıyır və onların sintezi ölkənin yaşıl idarəetmə sistemini daha möhkəm və çevik edə bilər.

1.6. Yaşıl idarəetmənin yeni ortaya çıxan modelləri (2020–2025)

Son beş il ərzində (2020–2025) yaşıl idarəetmə sahəsində yeni modellər, əsasən pandemiya, qlobal iqtisadi böhranlar və texnoloji sıçrayışlar kimi amillərə görə inkişaf etmişdir. Bu modellər ənənəvi ekoloji modernləşmə və ya çoxsəviyyəli idarəetmədən fərqli olaraq, iqlim dəyişikliyi, biosfer bərpası və sosial ədalət kimi böyük çağırışlara fokuslanır. Onlar dövlətin aktiv rolunu, innovasiya missiyalarını və lokal-dövlət təcrübələri vurğulayır. Aşağıda ən təsirli üç modelin təhlil edəcəyik, hər biri üçün nəzəri əsaslar, praktik tətbiqlər və Azərbaycan kontekstində potensialını qeyd edərək.

1.6.1. Missiya yönümlü innovasiya siyasəti (Mission-Oriented Innovation Policy)

Bu model iqtisadçı Mariana Mazzucato tərəfindən 2018-ci ildə təklif edilmiş, lakin 2020-ci illərdə Avropa İttifaqının Horizon Europe proqramı və digər global təşəbbüslərlə geniş tətbiq olunmuşdur. Əsas tezisindən irəli gəlir ki, dövlət təkcə bazar uğurları dəstəklənməməli, əksinə, böyük sosial-iqtisadi missiyalar müəyyənləşdirərək özəl sektoru bu istiqamətə yönəltməlidir. Məsələn, iqlim neytrallığı, yaşıl enerji keçidi və ya sosial bərabərlik kimi missiyalar R&D-dən kommersionlaşdırma prosesinə qədər bütün innovasiya zəncirini mobilizə edir. Bu, ənənəvi subsidiyalardan fərqli olaraq, riskli sahələrə investisiya cəlb etməklə iqtisadi artımı ekoloji hədəflərlə uzlaşdırır (Mazzucato, 2018).

Avropa Yaşıl Müqaviləsi məhz bu modelə əsaslanır: 2020-ci ildən etibarən AB missiya fondları vasitəsilə 100 milyard avrodan çox məbləği iqlim neytrallığı (2050 hədəfi) üçün yönəldib, özəl şirkətləri (məsələn, Tesla və ya Siemens) bu missiyalara inteqrasiya edib. Nəticədə, 2025-ci ilə qədər AB-də yaşıl innovasiyaların sayı 30% artıb, lakin missiyaların uğuru koordinasiya və monitorinq mexanizmlərindən asılıdır. İskoç Milli İnvestisiya Bankı (2020-ci ildə qurulub) isə 2 milyard funt sterlinqlə yaşıl missiyalara dəstək verərək, EMDE-lər üçün nümunə olub.

Azərbaycan üçün bu model xüsusilə aktualdır, çünki ölkənin “Yaşıl Enerji Strategiyası” (2021–2030) neft-qazdan keçidi missiya kimi formalaşdırıla bilər. Məsələn, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun “yaşıl zonası” statusu missiya fondları ilə maliyyələşdirilərsə, günəş və külək enerjisi layihələri özəl sektoru cəlb edə bilər. Lakin, missiyaların uğuru üçün hüquqi çərçivənin gücləndirilməsi (məsələn, yaşıl taksonomiya) vacibdir.

1.6.2. Bərpaedici idarəetmə (Regenerative Governance)

Bərpaedici idarəetmə 2020-ci illərdə, əsasən Kate Raworth-un Donut iqtisadiyyatından ilhamlanaraq, inkişaf etmişdir və sadəcə zərərin qarşısını almaqla kifayətlənmir – iqtisadiyyatın biosferi aktiv şəkildə bərpa etməsini tələb edir. Bu model Pamela Mang və Ben Reed kimi ekspertlər tərəfindən təsvir olunur: təbii və sosial sistemlərin qarşılıqlı evolyusiyası vasitəsilə “həyat ifadəsini” artıran idarəetmə. Əsas prinsip – “net zero”dan “net positive”a keçid: karbon tutma (CCS) layihələri, torpaq bərpası və dövrəvi iqtisadiyyat kimi vasitələrlə ekosistemlərin yenidən qurulması (Thomson və Newman, 2020).

2020–2025 dövründə bu model şəhər səviyyəsində tətbiq olunub: Amsterdam və Brüssel Donut çərçivəsində bərpaedici infrastruktur (yaşıl koridorlar, tullantı zero sistemləri) qurub, nəticədə biomüxtəliflik 20% artıb. ABŞ-da isə Filadelfiya kimi zəif iqtisadi rayonlarda bərpaedici yaşıl infrastruktur torpaq qiymətlərini sabitləşdirib və sosial rifahı gücləndirib. 2025-ci ildə BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri çərçivəsində bərpaedici modellər prioritet olub, xüsusilə EMDE-lərdə (məsələn, Afrika torpaq bərpası koridorları).

Azərbaycan üçün bərpaedici idarəetmə Xəzər dənizinin çirklənməsi və Qarabağ torpaqlarının deqradasiyası kimi problemlərə cavab verə bilər. Məsələn, SOCAR-ın CCS pilot layihələri bərpaedici modelə genişləndirilərsə, torpaq bərpası proqramları (orqanik kənd təsərrüfatı) sosial ədaləti təmin edərək, ixrac rəqabət qabiliyyətini artırır. Dörd arquetik stratejiya (təbii bərpası, sosial yenidən qurma, məsuliyyətli mənbələr) ölkənin yaşıl transformasiyasını sürətləndirə bilər.

1.6.3. Polisentrik iqlim idarəetməsi (Polycentric Climate Governance)

Elinor Ostrom-un 2009-cu ildə təklif etdiyi prinsip 2020-ci illərdə, pandemiya səbəbindən mərkəzi idarəetmənin zəifliyi nəzərə alınaraq, yenidən aktual olmuşdur. Model çoxsaylı qərar qəbul mərkəzlərinin (şəhərlər, regionlar, şirkətlər, QHT-lər) birgə fəaliyyətini vurğulayır: mərkəzi dövlət təzyiqi yerinə, lokal təcrübələrin eksperimentləri və şəbəkələşməsi vasitəsilə daha effektiv nəticələr əldə edilir. Bu, “küresel düşün, lokal fəaliyyət et” prinsipinə əsaslanır və trust əsaslı qaydalara (sanksiyalar və monitorinq) dayanır (Jordan və d., 2015).

2020–2025 dövründə tətbiqlər artıb: Kopenhagen 2025-ci ilə CO2 neytrallığı hədəfinə çatmaq üçün polisentrik sistem qurub, şəhər şəbəkələri (C40) və yerli QHT-lər vasitəsilə emissiyaları 40% azaldıb. ABŞ-da isə federal zəiflik səbəbindən ştat səviyyəsində (Kaliforniya)

polisentrik modellər uğurludur, nəticədə iqlim siyasəti daha çevik olmuşdur. 2022-ci ildə iqtisadi eksperimentlər Ostrom-un tezisini təsdiqləyib: lokal qazanc yaradan qruplar qlobal emissiyaları effektiv azaldır.

Azərbaycan üçün polisentrik model CBAM təzyiqində vacibdir: mərkəzi neft siyasəti yerinə, regional mərkəzlər (Abşeron, Qarabağ) və şirkətlər (BP, SOCAR) arasında şəbəkə qurularsa, yaşıl koridorlar (Qafqaz) daha sürətli inkişaf edər. Lakin, koordinasiya üçün məlumat şəbəkələrinin (məsələn, Xəzər monitorinq sistemi) gücləndirilməsi lazımdır.

Beləliklə, yaşıl idarəetmə artıq tək bir nəzəriyyə ilə izah edilə bilməz. Ən uğurlu ölkələr (Danimarka, İsveç, Kosta Rika) bir neçə modeli (ekoloji modernləşmə + çoxsəviyyəli idarəetmə + mission-oriented yanaşma) sintez edərək tətbiq edirlər. Azərbaycan üçün ən real yol ekoloji modernləşmə və çoxsəviyyəli idarəetmə modellərinin kombinasiyasıdır, çünki həm texnoloji sıçrayışa, həm də Aİ ilə sıx inteqrasiyaya ehtiyac var.

2. Yaşıl idarəetmənin formaları və onu şərtləndirən əsas səbəblər

Yaşıl iqtisadiyyat üç əsas qaydaya əsaslanır: məhdud məkanda sonsuz genişlənmə mümkün deyil, məhdud resurslar sonsuz artan tələbatı ödəyə bilməz, planetdə bütün proseslər bir-biri ilə qarşılıqlı bağlıdır. Ənənəvi “qəhvəyi iqtisadiyyat” modelindən fərqli olaraq, yaşıl iqtisadiyyat resurs səmərəliliyini, aşağı karbon emissiyasını, dövrü iqtisadiyyat prinsiplərini və biomüxtəlifliyin qorunmasını əsas götürür.

BMT-nin Ətraf Mühitin Mühafizəsi Proqramının (UNEP) ekspertləri “yaşıl” iqtisadiyyatı elə bir təsərrüfat fəaliyyəti kimi xarakterizə edirlər ki, bu fəaliyyət insan rifahını yüksəldir, sosial ədaləti təmin edir və eyni zamanda ətraf mühit üçün riskləri və onun tükənməsini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır (UNEP, 2025).

Yaşıl idarəetmə isə bu prinsipləri reallaşdırmaq məqsədilə dövlət, biznes və vətəndaş cəmiyyətinin birgə fəaliyyətini təmin edən çoxsəviyyəli idarəetmə sistemidir. Dövlət səviyyəsində yaşıl vergi islahatı, karbon qiymətləndirməsi, bərpa olunan enerjiyə subsidiyalar, emissiya ticarəti sistemləri və yaşıl dövlət satınalmaları tətbiq olunur. Biznes səviyyəsində korporativ sosial məsuliyyət, ESG hesabatları, ISO 14001 ekoloji idarəetmə standartı və bununla əlaqəli biznes-modellər geniş yayılmışdır. Beynəlxalq səviyyədə Paris Sazişi, Avropa Yaşıl Müqaviləsi və UNEP-in Yaşıl İqtisadiyyat Təşəbbüsü əsas koordinasiya mexanizmləridir.

Avropa Yaşıl Müqaviləsi (European Green Deal) Avropa İttifaqının (Aİ) ən iddialı ekoloji və iqtisadi strategiyalarından biridir (Eckert & Kovalevska, 2021). 2019-cu il dekabrın 11-də Avropa Komissiyası Prezidenti Ursula von der Leyen tərəfindən təqdim edilmiş bu plan, Avropanı 2050-ci ilə qədər ilk iqlim-neytral qitəyə çevirməyi hədəfləyir (Leyen, 2019). Müqavilə sadəcə ətraf mühitin qorunması ilə məhdudlaşmır; o, iqtisadiyyatın, enerji sektorunun, nəqliyyatın və sənayenin tamamilə yenidən qurulmasını nəzərdə tutur. Bu təşəbbüs qlobal iqlim dəyişikliyi böhranı, hava çirklənməsi və resurs tükənməsi kimi problemlərə cavab olaraq yaranıb və Paris İqlim Sazişi kimi beynəlxalq öhdəlikləri dəstəkləyir. Müqavilənin ümumi büdcəsi trilyonlarla avro səviyyəsindədir və o, Avropa İttifaqının geopolitik və iqtisadi gücünü yaşıl transformasiya ilə gücləndirməyi planlaşdırır.

Avropa Yaşıl Müqaviləsinin əsas məqsədi qlobal temperatur artımını 1,5°C həddində saxlamaq və Avropa İttifaqını 2050-ci ilə qədər sıfır xalis istixana qazı emissiyasına nail olmaqdan ibarətdir (Nieto, 2022). Bu, 1990-cı il səviyyəsinə nisbətən emissiyaların 90%-dən çox azaldılması deməkdir. Müqavilənin digər vacib məqsədləri isə aşağıdakılardır:

- İqtisadi artımı resurs istifadəsindən ayırmaq (ing. decoupling): İqtisadi inkişafı ekoloji zərərlə əlaqələndirmədən təmin etmək, yəni "yaşıl artım" modelinə keçid.
- Sosial ədalət və ədalətli keçid: Zəif regionlar və sosial qruplar (məsələn, kömür mədənlərində yaşayan işçilər) üçün dəstək mexanizmləri yaratmaq, yeni yaşıl iş yerləri açmaq.
- Biomüxtəlifliyin qorunması: 2030-cu ilə qədər torpaq və dəniz ekosistemlərinin 30%-ni qorumaq, pestisidlərin istifadəsini 50% azaltmaq.

• Dövrü iqtisadiyyat: Tullantıların minimuma endirməsi, resurs səmərəliliyinin artırılması və məhsulların tam həyat dövrünün idarə edilməsi.

Bu məqsədlər Avropa İqlim Qanunu (2021-ci il) ilə hüquqi olaraq təsdiqlənmişdir və 2030-cu ilə qədər emissiyaların ən azı 55% azaldılması razılaşdırılmışdır. 2040-cı il üçün isə 90% azalma hədəfi təklif olunur.

Azərbaycan kimi neft-qaz ixracatçı ölkəsi üçün bu Müqavilə həm fürsət, həm də çağırışdır. AB-nin CBAM mexanizmi 2026-cı ildən neft məhsullarına karbon rüsumu tətbiq edəcəyi üçün Azərbaycanın ixrac gəlirləri azalacaq. Buna görə də, Azərbaycanın "Yaşıl Enerji Strategiyası"nın (bərpa olunan enerji, geotermal və külək) Müqavilə ilə uyğunlaşdırılması vacibdir. OECD və AB-nin Şərq Tərəfdaşlığı proqramı çərçivəsində Azərbaycana yaşıl iqtisadiyyata keçid üçün dəstək verilir – məsələn, EBRD vasitəsilə bərpa olunan enerji layihələri maliyyələşdirilir. Bu, Azərbaycanı enerji diversifikasiyası (məsələn, Qafqazda yaşıl koridor) üçün AB ilə yeni əməkdaşlıq imkanları açır.

“Yaşıl” iqtisadiyyat çərçivəsində bir sıra əsas istiqamətlər fərqləndirilir:

1. Bərpa olunan enerji mənbələrinin tətbiqi. Ekoloqların fikrincə, iqlimdə ciddi dəyişikliklərin qarşısını almaq üçün yanacaq kimi istifadə olunan faydalı qazıntıların əhəmiyyətli hissəsi yerin təkində qalmalıdır.

2. Tullantıların idarə olunması sisteminin təkmilləşdirilməsi. Hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə hər nəfərə gündə orta hesabla 1–3 kq bərk məişət tullantısı düşür və yalnız ABŞ-da bu göstərici hər on ildən bir 10 faiz artır. Rusiyada isə məişət tullantılarının toplandığı poliqonlar ümumilikdə 2 min kvadrat kilometrə çox ərazini tutur.

3. Su ehtiyatlarının idarə olunması sisteminin təkmilləşdirilməsi. Hal-hazırda dünya əhalisinin hər altıncı hissəsi içməli su çatışmazlığı ilə üzləşir.

4. “Təmiz” (dayanıqlı, yaşıl) nəqliyyatın inkişaf etdirilməsi. UNEP-in təşəbbüsləri xüsusi ilə şəxsi avtomobillərə tələbatı azaltmaqla ümumi mobilliyə zərər yetirmədən nəqliyyat yükünü optimallaşdırmağa yönəlmişdir.

5. Kənd təsərrüfatında orqanik əkinçilik. Bu yanaşma herbisidlərin, pestisidlərin, kimyəvi zəhərləyici maddələrin və süni gübrələrin istifadəsindən imtina nəzərdə tutur. Orqanik kənd təsərrüfatı məhsulları GMO tətbiq olunmadan yetişdirilir, E-əlavələrdən istifadə edilmədən emal olunur və təbii olmayan maddələrlə təmasdan uzaq şəraitdə saxlanılır.

6. Mənzil-kommunal təsərrüfatında enerji səmərəliliyinin artırılması. Səmərəsiz istilik izolyasiyası və istilik təchizatı sistemləri ilə təchiz olunmuş yaşayış kompleksləri böyük həcmdə istilik itkisinə səbəb olur.

7. Ekosistemlərin qorunması və effektiv idarə edilməsi. İnsan fəaliyyətinin biosferdə yaratdığı çoxsaylı təsirlər nəticəsində ekoloji tarazlığın pozulması və ekoloji böhran riski meydana çıxır.

Sadalanən “yaşıl” iqtisadiyyat istiqamətləri aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

- ədalət prinsipi (bərabərlik);
- hörmət prinsipi (hamı üçün rifah və tərəqqi təminatı);
- ehtiyatlılıq prinsipi (planetin daşıma qabiliyyətinin və ekoloji yüklənmə hədlərinin nəzərə alınması);
- iştirakçılıq prinsipi (qərarların qəbulunda cəmiyyətin müxtəlif qruplarının iştirakının təmin edilməsi);
- idarəetmə və hesabatlılıq prinsipi (idarəetmə proseslərinin şəffaflığı və cavabdehlik);
- iqtisadi, sosial və ekoloji dayanıqlıq prinsipi;
- səmərəlilik prinsipi (istehsal və istehlak proseslərinin optimal təşkili və sabitliyi);
- nəsillərarası əlaqə prinsipi (gələcək nəsillərin rifahını qorumağa yönəlmiş investisiya yanaşması).

Beləliklə, “yaşıl” iqtisadiyyatın əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- təbii resurslardan səmərəli istifadə;

- təbii kapitalın qorunması və artırılması;
- çirklənmənin azaldılması və aşağı karbon emissiyaları;
- biomüxtəlifliyin itirilməsinin qarşısının alınması;
- gəlir və məşğulluğun artırılması;
- umumilikdə isə ətraf mühitə antropogen təsirin azaldılması.

Aydındır ki, bu xüsusiyyətlər müasir iqtisadi inkişaf modelinin əsas parametrləri ilə ziddiyət təşkil edir.

Yaşıl idarəetmənin zəruriliyini yaradan əsas səbəblər aşağıdakılardır (Loknath & Azeem, 2017). Birincisi, resurs tükənməsi və ekoloji həddə çatmaqdır. İkincisi, iqlim dəyişikliyidir: IPCC-nin 2022-ci il hesabatına görə, 1,5°C həddini keçməmək üçün 2030-cu ilə qədər qlobal emissiyalar 45 faiz azalmalıdır. Üçüncüsü, ənənəvi iqtisadi göstəricilərin qeyri-kamilliyidir: ÜDM ekoloji və sosial xərcləri nəzərə almır, buna görə də “Yaşıl ÜDM”, “Həqiqi Tərəqqi Göstəricisi” kimi alternativ indekslər tətbiq edilir. Dördüncüsü, sosial ədalət tələbidir: yaşıl keçid 2030-cu ilə qədər 24 milyon yeni iş yeri yaradacaq (ILO, 2025). Beşincisi, texnoloji sıçrayışdır: bərpa olunan enerji artıq bir çox regionda ənənəvi enerjidən ucuzdur (IRENA, 2025).

İqtisadiyyatın “yaşıllaşdırılması” üçün dövlətlər tərəfindən istifadə oluna biləcək bəzi alətləri qeyd edək:

- yeni yaradılan “yaşıl” müəssisələr üçün subsidiya, vergi güzəştləri və vergi tətilləri şəklində dəstək;
- prioritet sahələrin inkişafı üçün nizamnamə kapitalında dövlətin pay iştirakına əsaslanan maddi dəstək;
- “Yaşıl” müəssisələrin istehsal prosesinin bütün mərhələlərində fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin gücləndirilməsi;
- zərərli emissiyalara kvota ticarəti mexanizminin tətbiqi;
- mənəvi və fiziki cəhətdən köhnəlmiş avadanlıqların müasir və enerji səmərəli texnologiyalarla əvəz edilməsi;
- tullantıların utilizasiyası və təkrar emalı üzrə dövlət proqramlarının yaradılması;
- ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyalar sahəsində daha çox sayda dövlət təqaüdü və təhsil qrantlarının ayrılması.

Əlbəttə, qlobal iqtisadiyyatın “yaşıllaşdırılması” prosesində müəyyən risklər və problemlərin meydana çıxması qaçılmazdır. “Yaşıl” iqtisadiyyata keçid dünya liderlərinin, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının və aparıcı şirkətlərin uzlaşdırılmış səylərini tələb edir. Siyasi qərarvericilər və onların seçiciləri isə ənənəvi sərvət, tərəqqi və rifah göstəricilərinin yenidən düşünülməsi və yenidən qiymətləndirilməsi istiqamətində ardıcıl səylər göstərməlidirlər.

Beləliklə, yaşıl idarəetmə sadəcə ekoloji siyasət deyil, iqtisadi inkişafın tamamilə yeni modelidir. Onun uğuru siyasi iradə, texnoloji innovasiya və cəmiyyətin dəstəyindən asılıdır. Neft-qaz ixracından asılı olan ölkələr, o cümlədən Azərbaycan üçün yaşıl idarəetməyə keçid həm risk, həm də iqtisadi diversifikasiya üçün unikal fürsətdir.

NƏTİCƏ

Müasir dünyada iqtisadi artım artıq əvvəlki kimi davam edə bilməz. Ənənəvi “qəhvəyi iqtisadiyyat” modeli təbii kapitalı sürətlə məhv edir və planetin daşıma qabiliyyətinin həddinə çatmışıq. Yaşıl idarəetmə və yaşıl iqtisadiyyat bu gün sadəcə ekoloji seçim deyil, iqtisadi və sosial sağ qalma zərurətidir. Avropa Yaşıl Müqaviləsi kimi qlobal lider təşəbbüslər artıq yeni qlobal standartlar müəyyənləşdirir və bu standartlara uyğunlaşmayan ölkələr beynəlxalq bazarlarda rəqabət qabiliyyətini itirəcək. Azərbaycan kimi neft-qaz asılılığı yüksək olan ölkələr üçün 2026-cı ildən qüvvəyə minəcək CBAM (karbon sərhəd rüsumu) mexanizmi ixrac gəlirlərində ciddi azalmaya səbəb olacaq. Buna görə də yaşıl idarəetməyə keçid artıq təxirəsalınmaz strateji məsələdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Eckert, E., & Kovalevska, O. (2021). Sustainability in the European Union: Analyzing the discourse of the European green deal. *Journal of risk and financial management*, 14(2), 80.
2. Hooghe, L., Marks, G., & Schakel, A. (2010). *The rise of regional authority: A comparative study of 42 democracies*. Routledge.
3. Güney, T. (2017). Governance and sustainable development: How effective is governance? *The Journal of International Trade & Economic Development*, 26(3), 316-335.
4. IEA 2025. <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2025>
5. ILO 2025. <https://www.ilo.org/>
6. Jordan, A.J., Huitema, D., Hildén, M., Van Asselt, H., Rayner, T.J., Schoenefeld, J.J., ... & Boasson, E.L. (2015). Emergence of polycentric climate governance and its future prospects. *Nature Climate Change*, 5(11), 977-982.
7. Leydesdorff, L., & Etzkowitz, H. (1998). Triple Helix of innovation: introduction. *Science and public policy*, 25(6), 358-364.
8. Loknath, Y., & Azeem, B. A. (2017, October). Green management—concept and strategies. In *National conference on marketing and sustainable development* (Vol. 13, No. 14, pp. 688-702).
9. Mazzucato, M. (2018). Mission-oriented innovation policies: challenges and opportunities. *Industrial and corporate change*, 27(5), 803-815.
10. Nieto, M. (2022). Whatever it takes to reach net zero emissions around 2050 and limit global warming to 1.5 c: the cases of United States, China, European Union and Japan. *BAFFI CAREFIN Centre Research Paper*, (2022-170).
11. OECD 2025. https://www.oecd.org/en/publications/2025/06/government-at-a-glance-2025_70e14c6c/full-report/governing-for-the-green-transition_075e9a83.html
12. Raworth, K. (2018). *Doughnut economics: Seven ways to think like a 21st century economist*. Chelsea Green Publishing.
13. Thomson, G., & Newman, P. (2020). Cities and the Anthropocene: Urban governance for the new era of regenerative cities. *Urban Studies*, 57(7), 1502-1519.
14. UNEP 2025. <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2025>
15. von der Leyen, U. (2019). New European Commission President Ursula von der Leyen on Her Priorities. *POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW*, 45(3), 687-688.
16. York, R., Rosa, E.A., & Dietz, T. (2010). Ecological modernization theory: Theoretical and empirical challenges. In *The International Handbook of Environmental Sociology*, Second Edition. Edward Elgar Publishing.
17. Zhong, J., & Pei, J. (2024). Carbon border adjustment mechanism: a systematic literature review of the latest developments. *Climate Policy*, 24(2), 228-242.

F.G.Ahmedov

head teacher, Azerbaijan State University of Economics

M.M.Mammadli

master student, Azerbaijan State University of Economics

The essence, forms and main reasons of green management

Abstract

The contemporary global economic development model is characterized by the intensive exploitation of natural resources and the rapid degradation of ecological systems. Projections by the OECD and international organizations indicate that if current production and consumption trends remain unchanged, a significant portion of the biosphere will be irreversibly destroyed by 2050. Under these circumstances, the green economy and its implementation mechanism - green

management - have emerged as alternative concepts of sustainable development. The green economy aims to reconcile economic growth with the preservation of natural capital and is based on principles such as resource efficiency, low carbon emissions, and the circular economy. Green management, in turn, functions as an institutional framework ensuring coordinated action among the state, businesses, and civil society. The article analyses the goals of the European Green Deal and its role in global green transformation. Strategic directions such as achieving climate neutrality by 2050, reducing emissions, conserving biodiversity, ensuring efficient use of resources, and promoting a socially just transition are discussed in detail. Particular attention is given to the CBAM mechanism, whose implementation starting in 2026 creates new economic challenges and transformation needs for Azerbaijan as an oil-gas exporting country. The article demonstrates that green management is not merely an environmental policy but a comprehensive governance model essential for economic diversification, energy security, social welfare, and enhanced competitiveness.

Keywords: *green economy, green management, European Green Deal, climate neutrality, circular economy, resource efficiency, CBAM, environmental policy, sustainable development, energy transformation, Azerbaijan economy.*